

Қ. О. ЖЕДЕЛОВ

СӘНДІК ҚОЛӨНЕР МЕН БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІНІҢ ЖАС ҰРПАҚ ТӘРБИЕСІНДЕГІ ОРНЫ

Қазіргі ХХІ ғ. бет бұрған тұста халыққа білім беру ұрпақ тәрбиелеуге мына нәрселер қатты ықпал етеді: біріншіден, әлемдегі ғылыми-техникалық даму барысының қарқындылығы; екіншіден, саясат пен экономиканың және мәдениеттегі үстемдік ықпалы; үшіншіден, әлемді бәсекелестік дамуының жайлауы мен оның барысы; төртіншіден, әлемдегі өзара байланыстылық жөніндегі ақпарат. Осы айтылғандар аясында бүгінгі Қазақстан экономикалық, әлеуметтік және саяси жағынан жедел дамып келеді. Сол себепті ұрпақты бейнелеу өнеріне баулауға қойылатын талаптар — ең алдымен баланың жас шамасына, білімі мен ой-өрісіне сай болуы, оның жан-жүрегіне әсер ету арқылы халық мұрасына, жалпы өнер дүниесіне, деген көзқарасына ықпал ету, заманымыздың, қоғамымыздың алдында ерекше зерек азамат болып қалыптасуына мейлінше үлес қосу, шындықпен, шығармашылықпен суреттеуге бейімдеу. Өз халқының өнерін, дәстүрін мақтан тұтушылық, адалдық, адамгершілік, еңбекқорлық, ар-намыс, ерлік, достық туралы толғана бастаған баланың азамат болуына бейнелеу өнері арқылы ықпал ету.

Ең алдымен халқымыздың қазіргі кездегі бейнелеу өнерін оқушылардың жас ерекшелігіне қарай жүйеленген сұрыптап оқытуды ойлау қажет. Осыны ескере отырып халқымызда қалыптасып келе жатқан сәндік қолданбалы өнердегі ою-өрнек дәстүрін, бейнелеу өнері арқылы образдық нақышына келтіре орындатып түпкі мақсатты жетік түсінуіне жағдай жасау керек.

Әдемі түстерге бөленген айшықты өрнектерімізбен сызық, ырғақ, реңдік үйлесімдіктерін тауып шешу әдіс-тәсілдеріміз қаншама. Осының барлығы бейнелеу өнеріміздің бүгінге дейінгі жүріп өткен жолының қалыптасу кезеңдерінің тарихындай әсер етеді. Бүгінде халқымызда қалыптасқан дәстүр мен мұра, қарапайым өрнек элементтері жас ұрпақты өнерге баулудың бірден бір жолы. Сондықтан да ғасырларға созылған тарих көшінде қалып бара жатқан ұлттық өрнегімізді келешек ұрпаққа бейнелеу өнері арқылы жеткізу — өзекті мәселе.

Халқымыздың көркемдік-эстетикалық өзгерістеріне терең үніліп, әрбір жас ұрпақтың ізденістеріне, олардың шығармашылық үлестеріне ерекше назар аударған жөн. Өнерді игеру мәселелерін сөз еткенде оны тек қана бейнелеу өнері үлгілерімен ғана шектеп қоюға болмайды. Өйткені «Бейнелеу өнері» жалпы халық мұрасының мазмұнды мәнді бір саласы.

Қазіргі таңда оқу жүйесінде ғана емес қазақ қоғамында сөз болып жатқан мәселе — жас ұрпақты өнерге баулу мәселесі. Болашақ үшін тілімізді, ғылымды, тарихи дәстүрді, соның ішінде бейнелеу өнері, оның түрлі салаларын, жанрларын терең мазмұнды меңгеруімізді қажет етеді. Сонда ғана ісіміз алға баспақ.

Негізгі мақсат — кең өріс алып отырған бейнелеу өнерінің, әсіресе, соңғы жылдардағы шығармалардың өзіндік ерекше бояу нақышымен, талғам танымдарымен көзге түседі. Сондықтан да көрермен қауым мен оқушылар өнертанудың өзекті мәселесін — бейнелеу өнерінің арнайы тілі төңірегін ой тербетіп, бейнелеу өнерінен айтар пікірімізді ортаға салуды күтеді.

Өнертанушы ғалымдарымыздың алдында тұрған қазіргі таңдағы маңызды міндеттердің бірі бейнелеу өнері саласында ою-өрнектің орындалу элементтеріндегі ырғақты сызықтарды саралап, түстердің реңдерін ажырата білудегі рухани байлығын барша тереңдігін жүйелей зерттеу арқылы жас ұрпаққа шығу тарихын түсіндіру. Менің айтпағым — ұлттық ою-өрнектерді, бейнелеу өнерінде қабылдау теориясының табиғатына тән кейбір жалпы да нақтылы заңдылықтар жайында болмақ. Олай дейтінім, бейнелеу өнерінде ұлттық ою-өрнегіміздің де өзіндік қыры мен сыры мол, осының бәрі бейнелеу өнерінің кәсіптік тілімен астарласып келетін бейнелі көріністер. Бүгінгі таңның талабына сай қойылатын бейнелеу өнеріндегі ұлттық және кәсіби терминдерді қалыптастыруда болып отыр. Шындап келгенде, мақсат — халқымыздың бейнелеу өнерінің мән-жәйін ашып көрсету, терминдер мен ұғымдарға ұлттық үлгі жасап, бейнелеу өнерін жаңа белестерге көтеруге, сөйтіп бейнелеу өнеріндегі ұлттық термин-

дердің дамуының бүгінгі тенденциясының бағыт-бағдарын анықтай түсу.

Көркем шығармаларға арнайы көңіл бөліп, әртүрлі қырларынан танып білу – оқушыларға шығармашылық зор талап пен ықылас туғызады. Халқымыздың сәндік қолөнері мен бейнелеу өнерінде қолданылатын түс, сызық, ырғақ, рең, композициялық құрылымдарды жүйелі саралай білу үшін мынандай бірнеше міндеттерді жүктейді:

- Халқымыздың сәндік қолөнері мен бейнелеу өнеріндегі өң, түс, реңдік бояулардың образды айтылуы.

- Халқымыздың сәндік қолөнері мен бейнелеу өнеріндегі сызық пен ырғақты саралай білудегі ұғымдарын түстердің атаулары мен шығу тарихын зерттеу арқылы анықтауға мүмкіндік туғызады.

- Халқымыздың қазіргі кезеңдегі бейнелеу өнері салаларын жүйелі түрде ажырата білудің құпия сырын түсінуге тырысудың көптеген мәселелерін, атап айтқанда, жай қарапайым ою-өрнектердегі түстердің өзіндік ерекшеліктері, тағы басқа көптеген жайлар әлі өз шешімдерін толық таппай отырған халқымыздың сәндік қолөнері мен бейнелеу өнерін терең зерттеп, қадірлеп болашаққа табиғи қалпында табыс ету, тек көрермен қауымға ғана емес, әрбір ұстазға да міндет жүктейді.

Ұлттық мектептерімізде бейнелеу өнерін оқыту дәрежесі орыс мектептеріне қарағанда қазіргі заман талабынан деңгейі төмендеу. Оның себебі ұлттық мектебіміздегі бейнелеу өнері пәнін оқытуда ұлттық өнеріміздің тарихы мен дәстүрін, соның ішінде, бейнелеу өнеріміз бен сәндік қолөнеріміздегі түс, рең, сызық, ырғақ, үйлесімділігін терең зерттеп дамыта оқыту әдістерін меңгертуіміз төмен.

Бейнелеу өнерінің түрлерін, жанрларын сипаттап, анықтап айту, көркемдік әдіс-тәсілдерін түрлендіру мүмкіншіліктерін іздеп табу, болашақ ұрпақтан зиялы да өнерлі, сезімтал топтың шығуына ұйытқы болады.

«Иә, қазақ халқының ұлттық ерекшеліктері, оның баға жетпес рухани мұралары сақталып дами түсуі керек. Біз бұрынғы империялық пиғылмен қазақтарға шірене қарайтындармен күресіп келдік, бұдан былай күресе береміз», – деп мәлімдеді Президентіміз Н. Ә. Назарбаев, Алматыда Республика күніне арналған жұртшылықтың салтанатты жиналысында [1].

Біздің елімізде, соның ішінде педагогика ғылымында бейнелеу өнерінің тәрбиелік мақсаты түбегейлі шешімін тапты деуге тіпті де болмайды. Ең бастысы ұлттық бейнелеу өнеріміздің көркемдік даму тарихын түсіндіретін тенденциялары негізгі

концепциялары мен методологиясы көп айтыла бермейді. Міне, сондықтан, ұлттық мектептерімізде бейнелеу өнерінің ерекшелігі жөнінде өзіндік көркемдік шешім айқындала қойған жоқ.

Халық сәндік қолөнері мен бейнелеу өнері дәстүрінің сабақтастығы терең зерттелмей назардан тыс қала береді.

Сол себепті қазіргі кезеңдегі ұлттық бейнелеу өнеріміздің көркемдік ерекшеліктеріне шолу жасап, «Қазақ әдебиеті» газетінің 2008 жылғы 20 маусымда ақпарат бетіне жарияланған «Мәдени мұра» бағдарламасын айта кетуге болады [2]. Халқымыздың дәстүрі мен ұлттық бейнелеу өнеріміздің негізін пір тұту мақсатымыз екені шындық. Осы орайда өнеріміздің ілгерлеуіне кедергі жасаушыларға ғалым, жазушы Акселеу Сейдімбеков айтқан деректерді келтіруге болады.

«Алуан түрлі жат идеялар кеулеп, алаңдатып, ығыстырып ұлттық өнеріміздің төл тума қалыбын тұншықтыруда, бұл проблеманы түзету былай тұрсын, айтқан адамның өзін «ескіні көксеуші», «артта қалған», «ұлтшыл» деген таңбамен күстаналайды», – деген [3].

Қазіргі кезеңде халқымыздың бейнелеу өнерінің көркемдік даму ерекшеліктерін қайта жетілдіру аса маңызды.

XXI ғ. деңгейінде білім беру мен кәсіптік даярлау жөніндегі талаптарды айта келіп, Елбасы Н. Назарбаевтың «Бәрі де мектептен басталады» [4] деуі өмір шындығын айқындауынан шыққан. Сол үшін құжаттарда Қазақстандағы білім беру туралы сөз еткенде «орта білім беру елдің біртұтас үздіксіз білім беру жүйесінің базалық буыны ретінде жұмыс істейді», – деп көрсетілген. Сол себепті Қазақстан білім беру саясатында білім беру жүйесінің жағдайын түпкілікті өзгерту көзделіп отыр. Ондағы бағыт – білім беру жүйесінің нарықтық экономиканың жәйіне және ашық азаматтық қоғамның қажеттіліктерінен қалыс қалмауын көздейді. Өлемдік білім беру кеңістігіне ықпалдастырылған, жеке тұлға мен қоғамның қажеттіліктерін қанағаттандыратын көп деңгейлі үздіксіз білім берудің ұлттық үлгісін қалыптастыруды көздейді. Бұл қадам халқымыздың бейнелеу өнері мен сәндік қолөнеріміздің қайта жаңғыруын жандандыруымен қатар жүргізілуі қажет. Сондықтан да болашақ ұрпақтың рухани азығының негізі осында.

Бірақ біз жас ұрпақты тек өз халқымыздың ғана дәстүрімен, мәдениетімен, өнерімен тәрбиелесек, онда біз дүниежүзілік өркениет керуенінен артта қалар едік. Өркениетті елдердің жетістік-

терін, өнерін жас ұрпақ өз бойына сіңірмесе онда сыңаржақ ұрпақ тәрбиеленетіндігі де мәлім. Сондықтан да, қазіргі уақытта жаңа Қазақстанның, жаңа қоғамның жаңа адамын қалыптастыруда ғылым саласының қай-қайсына болса да әсер етеді. Ал бүгінгі халқымыздың сәндік қолөнері мен бейнелеу өнері мұралары ғылым мен өмір саласының қай-қай жерінде де жағымды ықпал ететіні әбден дәлелденген және оған көңіл қою, оның жетілу барысын қамтамасыз ету әбден керек мәселе. Сол себепті халқымызда бейнелеу өнері дамуындағы әлеуметтік дүниетанымын терең түсіну қажет. Мемлекетіміздің білім беру

жүйесі халқымыздың тарихында мындаған жылдар қалыптасқан мол ұлттық қазыналарды халқымыздың рухани және адамгершілік дәстүрлерін, елімізді мекендеген көп ұлттық этностық мәдени күш қуатын әлемдік өркениет жасаған қазыналарды тұғыр етуі қажет.

ӘДЕБИЕТ

1. «Орталық Қазақстан». 1994. 27 қазан.
2. «Қазақ әдебиеті». 2008. 20 маусым.
3. *Сейдімбеков А.* Отаршылдық ойраны // Орталық Қазақстан. 1993. 2 қараша.
4. Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2007.